

STOCKHOLMS UNIVERSITET
Kulturvetarprogrammet
Kulturvetenskaplig baskurs

SYNEN PÅ SERIER I 1940-TALET SVERIGE

Johan Enocson
Vetenskaplig uppsats, 7,5 p
Handledare: Karin Högström
VT/2018

Innehåll

1.1. Inledning.....	3
1.2. Syfte och frågeställningar.....	3
1.3. Tidigare forskning och referensmaterial.....	3
1.4. Teoretiska utgångspunkter och centrala begrepp.....	5
1.5. Avgränsning, källmaterial och metod.....	6
1.6. Bakgrund: Serierna i Sverige och 1950-talets moralpanik.....	6
2. Argument om serier i dagstidningarna.....	8
2.1. Tonläget under åren 1940-1944.....	8
2.2. Tonläget under åren 1945-1949.....	9
2.3. Konkurrentkriget 1945-1949.....	11
2.4. I jämförelse med 1950-talets seriedebatt.....	13
2.5 Sammanfattning.....	14
3. Käll- och litteraturförteckning:.....	15

1.1. Inledning

Tecknade serier blev föremål för debatt i Amerika på 1950-talet. Åtskillig energi har ägnats åt forskning kring vad det var som skapade vad man ofta benämner som en fullfjädrad moralpanik. Även om 1950-talets svenska moralpanik kring tecknade serier finns det vid det här laget också åtskilligt skrivet. I den svenska debatten har vanligt förekommande argument om serier och seriemediet fastslagits, både negativa och positiva. Dessa berör bl a läsvanor, läsförståelse, fördumning, normalisering av våld, samt distorderad världsbild och/eller skeva ideal. Dessa argument har därmed fått karaktärisera 1950-talets svenska moralpanik kring serier i tidigare forskning av bl a Erling Frick, Magnus Knutsson, Klara Arnberg och Johan Enocson.¹ Forskning om huruvida, samt hur mycket, dessa argument förekom, redan innan 1950-talet i Sverige, och i så fall vilka, saknas dock till stor del.

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilka av de argument från 1950-talets debatt kring serier som även förekom under 1940-talet, detta för att ytterligare klargöra vad som var specifikt och karaktäristiskt för 1950-talets seriedebatt, respektive vad som inte var det, t ex motstånd och argument som redan fanns innan, d.v.s. på 1940-talet. Detta antas ytterligare belysa hur de tecknade serierna som medium uppmärksammats i Sverige samt belysa eventuella socialkonserverande aktörer, moralentreprenörer och väktare för former av kulturellt och/eller symboliskt kapital redan innan 1950-talet samt även belysa dåtida kulturella och sociala värderingar och föreställningar rörande populärkultur och barn och ungas läsning. Syftet är med andra ord att besvara:

- Vilka negativa och positiva argument kring serier förekommer under 1940-talet i svenska dagstidningar, samt hur?
- Vilka argument från 1950-talets seriedebatt återfinns, respektive återfinns inte, i svenska dagstidningar under 1940-talet?

1.3. Tidigare forskning och referensmaterial

Tidigare forskning om seriedebatt har sitt fokus på 1950-talet, d.v.s. då samhällsdebatten kring tecknade serier var som mest intensiv. I denna uppsats tillses främst det forskningsläge och tidigare forskning kring argumenten som är angiven i magisteruppsatsen ”1950-talets svenska

¹Arnberg, 2013, Enocson, 2017, Frick, 1977, Knutsson, 1987.

seriedebatt” när seriernas historia i Sverige berörs.² I uppsatsen finns en sammanställning av de argument som förekommit kring serier, då främst under 1950-talet samt en analys av hur mycket, hur ofta dessa förekom, och till viss del; vilka som använde dem. Även om det inte går in i detalj på argumentens frekvenser har även en liknande sammanställning gjorts av Erling Frick i boken *”Tecknade serier i undervisningen”* och även Klara Arnberg samt Magnus Knutsson har berört argumenten i separata verk; *”Serietidningspaniken 1952-1956”* respektive *”Seriemagasinet mot barnboken: en moralpanik ur kultursociologiskt perspektiv”*. De mest vanligt förekommande argumenten kring tecknade serier under 1950-talet är att: *”Seriernas våld skadar barnens sexualitet. Seriekaraktärer är stereotypa och banala. Riktig litteratur är att föredra. Seriernas språk är undermåligt. Serier sprider amerikansk propaganda eller amerikanska värderingar. Serierna förstör fantasin (då man kan se allt som händer. Seriernas våld skadar barnens känsloliv. Serier skapar kriminalitet. Serierna är inte tillräckligt verklighetsförankrade. Pengar går till serier (och serieförlagen) istället för böcker (och bokförlag)”*.³ Och de positiva argumenten/försvaret av tecknade serier lyder: *”Serier är en inkörsport till ”riktig” läsning. Mindre läsvana personer kan lättare läsa serier. Seriekritiken är antiamerikansk. Serierna kan utnyttjas i pedagogiskt syfte. Det är bättre att barn läser serier än hittar på annat otyg. Även böcker och sagor innehåller visst våld och ”sadistiska” inslag.”*⁴

Det bör även noteras att tidigare forskning om svensk debatt kring tecknade serier består av både vetenskapliga och populära verk, det sistnämnda oftast med koppling till Seriearkivet och/eller Seriefrämjandet, t ex de seriehistoriska böckerna *”Svensk seriehistoria: första boken från Svenskt seriearkiv. Huvudtema: Serietidningarnas framväxt”*, och *”Svensk seriehistoria: andra boken från Svenskt seriearkiv. Huvudtema: 60-talet - då serier blir kultur”* samt *”Oops! Skämt och allvar-: -med de aderton i Svenska Serieakademin!”*, Fredrik Strömbergs *”Swedish comics history”* samt artiklar från Seriefrämjandets organ *Bild & Bubbla*.⁵ Även Kurt Björkmans jubileumsbok; *Armas Morby 50 år*, Helena Magnussons *”Berättande bilder”*, Ralf Kauranens *”Seriedebatt i 1950-talets Finland: en studie i barndom, media och reglering”* samt John Lent’s *Pulp demons: international dimensions of*

²Enocson, 2017.

³Enocson, 2017, s. 3-4, Frick, 1977, s. 42-44, Knutsson, 1987, s. 139-143.

⁴Enocson, 2017, s. 3-4, Frick, 1977, s. 42-44, Knutsson, 1987, s. 139-143.

⁵Andersson, Bild & Bubbla, Nr. 5-6, 1996, Dahllöf, Bild & Bubbla, Nr. 2, 1994, Granberg, 2016, Knutsson, 1987, Nehlmark, 2015 Storn, 2005, Strömberg, 2010.

the postwar anti-comics campaign används.⁶

1.4. Teoretiska utgångspunkter och centrala begrepp

Något förenklat används här Helena Magnussons definition av tecknade serier, d.v.s. ”en överblickbar sekvens av orörliga berättande bilder”.⁷ Dessa förekom i flera olika former i Sverige under 1940-talet; dels i dagstidningar, dels i veckopress och dels i serieböcker, samt mot slutet av årtiondet, även i renodlade seriemagasin.⁸ Med termen ”seriedebatt” syftas här på ett offentligt frispråkigt meningsutbyte om tecknade serier. Dessa argument kretsar också kring två starkt värdeladdade begrepp/symboler/kunskapsobjekt, d.v.s. ”barn” och ”unga” som ofta tenderar att vara i fokus i sociala och kulturella maktrelationer, t ex 1950-talets seriedebatt.⁹ Även om en fullfjädrad moralpanik kring tecknade serier främst associeras med 1950-talet beskrivs här kortfattat tillhörande sociala mekanismer och faktorer, då moralpanik är ett användbart analytiskt verktyg för analys av olika samhällsdebatter, ofta (men inte alltid) kopplade till former av populärkultur som berör barn och/eller ungdom.¹⁰ Moralpanik som begrepp härstammar från Stanley Cohens ”*Folk Devils and Moral Panics*” men har på senare tid bl a vidareutvecklats som teori, begrepp och koncept, t ex Erich Goode och Nachman Ben-Yehuda, Chas Critcher, samt Kirsten Drotner (mediepanik).¹¹ Moralpanik syftar på debatt förd med ett högt moraliskt tonläge, ofta inte i proportion till sitt ämne (”disproportionalitet”). Andra centrala begrepp i anknytning till samhällsdebatt om populärkultur, moral- och mediepanik är bl a ”moralentreprenörer” och ”symboliska korståg”. Moralentreprenörer kan t ex vara någon form av samhällskonserverande aktörer som äger moraliskt symbolvärde (t ex lärare) och symboliska korståg kan t ex syfta på, som på 1950-talet, kampen för att framhäva klassisk litteratur som idealet för mental utveckling hos barn/unga framför sämre/undermålig läsning. Både moralentreprenörer och symboliska korståg förekommer i anknytning till avvikelser, d.v.s. hot mot kulturellt och/eller symboliskt kapital (normer och/eller värderingar).¹² I moralkontexten kopplas dock ofta det aktuella hotet till en syndabock; t ex grupper, företag eller individer, även kallade folkdjävlar (av Cohen), vilka ses som ansvariga

6Kauranen, 2008, Lent, 1999, Magnusson, 2005,

7Magnusson, 2005. s. 20

8Knutsson, 1987, s. 137, Arnberg, 2013, s. 96.

9Enocson, s. 6-7, 2017, Knutsson, 1987.

10Drotner, 1999, s. 597-598, Kauranen, 2008, s. 51.

11Cohen, 2011, Critcher, 2013, Enocson, 2017, s. 6-12, Goode, 1994, Drotner, 1999.

12Cohen, 2011, s. 1-2, Enocson, 2017, s. 6-12, Goode, 1994, s. 24-28, Kauranen, 2008, s. 49-55.

för förekomsten eller uppkomsten av det onda/negativa.¹³ I 1950-talets seriedebatt kan t ex Armas Morby och Bjarne Steinsvik betraktas som några av de utpekade folkdjävlar.¹⁴ Andra centrala begrepp är ”mediarepresentationer” (media antas förstärka debattens intensitet) och ”verklighetseffekt” (tro att barn/ungdom inte kan skilja på fiktion och verklighet vilket återspeglar sig i verkligheten).¹⁵

1.5. Avgränsning, källmaterial och metod

Denna uppsats berör debatt kring serier (utgivna eller publicerade i Sverige) under 1940-talet, (d.v.s. 1940 till 1949). Fem svenska dagstidningar, *Dagens nyheter*, *Svenska dagbladet*, *Aftonbladet*, *Expressen*, och *Norrskensflamman*, har valts som källmaterial för detta arbete då dagstidningar kan ses som nav för samhällsdebatt om kultur. Dessa dagstidningar är tillgängliga (och sökbara) på Kungliga biblioteket. I själva sökningen har följande kombinationer av sökord och sökordskombinationer använts: *serier*, *amerikanska serier*, *dåliga serier*, *tecknade serier*. Då 1940-talets veckopressdebatt tenderar att tangera seriedebatten har dock sökord/sökfraser som *veckopress* och *dålig veckopress* inkluderats med syftet att se om serier berördes i sökträffarna, och har om så är fallet inkluderats. Ickespecifika argument om ungas dåliga läsvanor har inte lagts större vikt vid då dessa likaväl kan syfta på westernböcker, spänningslitteratur, veckopress eller annan läsning populär hos barn/ungdom utöver serier. Resultaten kommer att diskuteras med hjälp av etablerade teoretiska koncept, begrepp och definitioner kopplade till samhällsdebatt om populärkultur riktad till unga och barn (angivna i 1.4.), som hjälper till att besvara frågeställningarna (i 1.2.).

1.6. Bakgrund: Serierna i Sverige och 1950-talets moralpanik

Under 1940-talet blev seriemediet mer vanligt i Sverige, då främst i veckopress och i dagstidningar. Svenska tidningsmän och förläggare hade rent generellt fram till slutet av årtiondet varit relativt skeptiska mot tecknade serier. Här såg förläggare och tidningsmän nya möjligheter med att importera och sälja amerikanska serier.¹⁶ Mot slutet av 1940-talet kom t ex seriemagasinen Kalle Anka & Co, Seriemagasinet, Stålmannen och Fantomen.¹⁷ De

¹³Drotner, 1999, s. 698, Kauranen, 2008, s. 49-55.

¹⁴Enocson, 2017, s. 51.

¹⁵Drotner, 1999, s. 605, Critcher, 2013, s. 30-33.

¹⁶Björkman, 1959, s. 16, Frick, 1977, s. 30, Seriewikin. Kronologisk lista över svenska serietidningar (hämtad 2018-05-22), Storn, 2005, s. 175-176,

¹⁷Knutsson, 1987, s. 137, Arnberg, 2013, s. 96.

importerade amerikanska serierna visade sig i sin tur vara enormt ekonomiskt gångbara och ökade snabbt. Vanliga genrer var olika typer av äventyrsserier främst riktade till pojkar.¹⁸

1950-talets svenska seriedebatt grundar sig i flera olika fenomen. Dels härstammar den från den amerikanska viljan att ”städa upp” kulturellt och socialt efter kriget, d.v.s. den ”McCarthyistiska” andan där bl a Fredric Wertham var tongivande med sin bok ”*Seduction of the innocent*” och ett symboliskt korståg bedrevs mot serierna och serieförlagen, bl a ledde till skapandet av ”The Comic Book Code” (år 1954) och att flera serier lades ned.¹⁹ Werthams idéer spreds i sin tur till Sverige via psykiatern Nils Bejerot som skrev en liknande bok med seriekritik där kopplingen mellan serier och ungdomsbrottslighet också lyftes fram.²⁰ Kritik mot våldsinnehåll låg i fokus men Bejerot menade även att serier kunde leda till brottslighet, övermänniskodyrkan (t ex Stålmannen), tro på kvasi-vetenskap samt var lika beroendeframkallande som narkotika.²¹ Detta sammanföll också med en internationell debatt om serier, motstånd mot våldsam (och kommersialiserad) amerikansk populärkultur samt en internationell diskussion om barn och ungas läsning.²² Lärare, bibliotekarier samt ett stort antal kvinnoorganisationer slöt också upp i kampen mot serierna och bildade en kommitté där även en annan tongivande seriekritiker ingick; överläraren Lorentz Larson, som även han gav ut en bok om seriernas eventuella negativa inflytande på barn och ungdom, (t ex emotionella problem, asocialt beteende kopplat till brottslighet).²³ Till skillnad från Bejerot hade dock Larsons ett renodlat lärarperspektiv där man framhöll bokläsning och den klassiska litteraturen och bra barnböcker som ideal för lärande, språkförmåga och mental utveckling (medan serierna sågs som lågt stående kultur).²⁴ Som ansvariga för roten till det onda, det som ofta kallades för serieeländet pekades främst förlagsmännen Armas Morby och Bjarne Steinsvik ut. Seriedebatten eskalerade så småningom i en hetsig och känslofylld samhällsdebatt med själva kulmen år 1954 för att ebba ut under de nästkommande åren.²⁵

18Andersson, 1996, s. 41, Björkman, s. 16, Dahllöf, 1994, s. 20.

19Arnberg, 2013, s. 96-97, s. 103, Enocson, 2017, s. 16-17, Knutsson, 1987, s.138, Frick, 1977, s.30, Granberg, 2016, s. 268-269, Lent, 1999, s. 2, 34-35, 81. Strömberg, 2010, s. 65.

20Knutsson, 1987, s. 137, Arnberg, 2013, s. 102.

21Knutsson, 1987, s. 138, Dahllöf, 1994, s. 20-21, Björkman, s. 24-25, Nehlmark, 2015, s. 31-33, Frick, 1977, s. 26, Strömberg, 2010, s. 65, Strandgaard Jensen, 2012, s. 263-264.

22Arnberg, 2013, s. 102-103, Enocson, 2017, s. 68, Strandgaard Jensen, 2012, s. 265-267.

23Arnberg, 2013, s. 102-103, 131-132, Knutsson, 1987, s. 137-139, Dahllöf, 1994, s. 20, Frick, 1977, s. 12, s. 28, s. 8, Strandgaard Jensen, 2012, s. 264-265.

24Frick, 1977, s. 27, Knutsson, 1987, s. 140, Storn, 2005, s. 98-99.

25Enocson, 2017.

2. Argument om serier i dagstidningarna

2.1. Tonläget under åren 1940-1944

År 1940 uppmärksammades det i en insändarartikel (av signaturen Vogue) i *Svenska Dagbladet* att vissa kvinnoorganisationer inlett ”*korståg*” mot tecknade serier på olika håll i USA. Här noteras också att det i USA finns renodlade seriemagasin, d.v.s. magasin som bara innehåller serier (något som vid denna tid, med något enstaka undantag, inte fanns i Sverige)²⁶. I artikeln menar man även att det är upprörande att seriesyndikaten gör miljoner på serierna och att både amerikanska och svenska serier är fördummande, farliga och bör avlägsnas, samt att ett svenskt ”*korståg*” mot serieeländet kan vara välbehövligt.²⁷ Här är det dock värt att notera att det dröjer många år innan ett sådant blir aktuellt.²⁸ Under åren 1941 och 1942 förekommer nästan inget väsen om serier överhuvudtaget i dagstidningarna men dålig litteratur i bemärkelsen ”*sensuell och sensationsbetonad kolorerad veckopress*” diskuteras i riksdagen under början av 1942 vilket tyder på att veckopressen i sin helhet ses som den stora kulturfaran (även om serierna är en del av problemet).²⁹ Argument om att serier är enfaldiga och fördummande förekommer visserligen i ett flertal insändarartiklar men opinionen mot dålig veckopress är mest påtaglig. Många är av åsikten att det behövs städas upp på veckopressmarknaden men konkreta exempel på vilka magasin/tidningar lyser med sin frånvaro³⁰. Kritiken mot veckopressen är också märkbar under 1942 då många debatterande artiklar där man ser den som en ny kulturfara som hotar Sveriges unga förekommer.³¹ Det menas bland annat i en insändarartikel i *Aftonbladet* att dålig litteratur kan vara rent skadligt och (dåliga kriminalhistorier) ”*ge uppslag till brott*” (ett argument som senare blir starkt knutet till äventyrsserier och den senare debatten om den ökande ungdomsbrottsligheten).³² Verklighetseffekten, d.v.s. tron att barn och unga inte kan skilja på fiktion och verklighet, och kanske tillämpa sådant de läst i verkliga livet, är med andra ord redan synlig år 1942 i debatten.³³ Endast några enstaka röster avfärdar kritiken och tar ungdomen och dess läsvanor i försvar, i den mening att det är inte värre nu än det var förr (d.v.s. med ungdomen har det

26Seriewikin. Kronologisk lista över svenska serietidningar (2018-05-22).

27Svenska Dagbladet. 1940-09-27.

28Enocson, 2017, s. 18-20.

29Aftonbladet. 1942-01-17.

30Arnberg, 2013, s. 111. Enocson, 2017, s. 68.

31Dagens Nyheter. 1942-02-14, 1942-02-21, 1942-04-13 Svenska Dagbladet. 1942-02-21, 1942-02-25, 1942-03-28, 1942-04-13, Aftonbladet. 1942-02-21, 1942-02-26, 1942-04-13.

32Enocson, 2017, s. 3-4, Frick, 1977, s. 42-44, Knutsson, 1987, s. 139-143.

33Drotner, 1999.

alltid varit dåligt, åtminstone enligt dem äldre).³⁴ Serieversionen av Frans G. Bengtssons *Röde Orm* uppmärksammas också under året och man menar att kring detta tilltag råder det delade meningar då att ”göra tecknade serier av litterära mästerverk” inte kan ses som ”tillrådligt” men att en så kallad ”bildmässig popularisering” av ett litterärt verk i vissa fall ändå kan vara något positivt genom att då fungera som inkörsport till riktig läsning.³⁵ Den värdeladdade symbolfrågan mellan text och bild är med andra ord här fullt synlig i debatten, d.v.s. att den riktiga litteraturen är idealet för ungas mentala utveckling medan bilderböcker är för mindre barn och sinnesslöa.

Viss debatt kring veckopress (och film) förekommer också under 1943. Det talas om den ökade ungdomsbrottsligheten och att en bojkott behövs mot dålig och farlig veckopress (här syns återigen verklighetseffekten).³⁶ Debatten kring god och dålig veckopress fortsätter också under år 1944. Det talas bland annat om utgivarnas och allmänhetens ansvar att säkra god läsning för Sveriges unga och även Bonniers beskylls för en del dålig veckopress.³⁷ Debatten kring veckopress har också varit så livlig att protestmöten har förekommit. I ett försök att tillmötesgå kritiken annonserar redaktionen av *Hemmet och Familjen* efter läsare att rösta fram de ingredienser som läsarna söker i en bra veckotidning.³⁸ Något som tyder på att importen av amerikanska serier nu är i full gång är en artikel i *Dagens Nyheter* där det beklagas att intresset för svenska skämttidningar nu tycks svagare i och med det ökade intresset för amerikanska (syndikerade) serier i dags- och veckotidningar.³⁹

2.2. Tonläget under åren 1945-1949

Under 1945 uppmärksammas Albert Bonnier Jr:s föredrag om (bl a) betydelsen av syndikerade serier för dagspressen, som har visat sig vara både populära och inkomstbringande.⁴⁰ En artikel i *Expressen* av Bengt Söderbergh menar även att ”*det behövs inget försvar för serien. Och inte heller något angrepp*” och menar att den är långt ifrån någon ”*kulturfara*”, att seriernas moral är hög och att det finns likheter med folksagor (i linje med

34Svenska Dagbladet. 1942-02-25.

35Svenska Dagbladet. 1942-12-06.

36Aftonbladet. 1943-02-19.

37Aftonbladet. 1944-10-23, 1944-11-01, 1944-11-04, Svenska Dagbladet, 1944-10-24, 1944-10-27.

38Svenska Dagbladet. 1944-11-10, Svenska Dagbladet. 1945-11-04.

39Dagens Nyheter. 1944-12-21.

40Expressen. 1945-11-02.

argumentet om att också böcker och sagor innehåller visst våld).⁴¹ En annan artikel menar också att serierna kan ha pedagogisk betydelse då det gäller att få barn att börja läsa (vilket pekar på argumentet om seriers funktion som s.k. inkörtsport).⁴² Detta argument syns även i en annan insändarartikel som menar åsikten att klassisk litteratur med fördel skulle kunna omarbetas till serieform och här nämns även t ex Stallarholms serieversion av *Röde Orm* som exempel.⁴³ Det finns även andra röster som är positiva till serierna. En längre artikel i *Aftonbladet* hyllar t ex Walt Disney, dennes filmer samt tecknade serier.⁴⁴ Här är det dock värt att notera att just Disneys serier undgick seriekritiken även under 1950-talet.⁴⁵ Det förekommer dock en viss kritik mot serier och veckopress under året, främst på grund av dess litterurmässiga lägre stående gentemot riktig litteratur, (d.v.s. bokläsandet som idealet för barn och ungas mentala utveckling).⁴⁶

År 1946 är fortfarande tonen kring serierna relativt god och det konstateras att serierna ökar i popularitet och börjar bli en lukrativ industri.⁴⁷ Däremot visar sig dock ett exempel på den s.k. verklighetseffekten, då det konstateras att serier kan göra negativt intryck på barn i anknytning till att tre ynglingar skickat hotbrev undertecknat med dödskallemärke (Fantomens) till sin lärare.⁴⁸ Under 1947 är dock tonen kring serier relativt god men desto mer syrlig mot veckopressen. Enligt en artikel i *Expressen* noteras det att veckopressen har varit under attack under de senaste tio åren och benämns även som ”veckopresskriget”.⁴⁹ Att veckopressen är synonym med undermålig och fördummande läsning är genomgående i kritiken och här är viss oro för ungdomens kulturella och sociala utveckling påtaglig. Serier nämns dock sällan i sammanhanget men att de räknas in bland vad som är fördummande/undermålig läsning är uppenbart. I slutet av 1948 har man dock börjat notera att det både finns goda och dåliga serier. Här ses också återigen argument om att serier kan vara inkörtsport till riktig läsning. Samtidigt börjar även argument om våld, sex och

41Enocson, 2017, s. 3-4, *Expressen*. 1945-07-12, Frick, 1977, s. 42-44, Knutsson, 1987, s. 139-143.

42*Expressen*. 1945-12-11.

43*Expressen*. 1945-01-31.

44*Aftonbladet*. 1945-07-06.

45Enocson, 2017, s. 38-39.

46*Aftonbladet*. 1945-07-29, *Expressen*. 1945-01-03.

47*Aftonbladet*. 1946-02-11, *Dagens Nyheter*. 1946-08-15, *Expressen*. 1946-04-24, *Svenska Dagbladet*. 1946-05-12.

48*Aftonbladet*. 1946-09-19.

49*Expressen*. 1947-01-14, 1947-04-13, 1947-04-14, 1947-04-20, 1947-07-18, 1947-07-31, *Norrskensflamman*. 1947-02-04.

brottsglorifiering också att skönjas.⁵⁰ Mot veckopress är dock tonen betydligt hårdare i dagstidningarna än den specifikt riktade kritiken mot serier.⁵¹

År 1949 återfinns flera positiva artiklar om serier, även om både veckopressens och seriers inflytande har börjat diskuteras i anknytning till ungdomsbrottslighet.⁵² Man beklagar sig också i *Norrskensflamman* över mängden undermåliga amerikanska serier som börjat strömma in över rikets gränser. Även fast det ibland talas om hur sadistiska, enfaldiga, förlöande och fördummande serierna är rent innehållsmässigt ligger tonvikten på det faktum att det just är ”amerikanska” serier det rör sig om och det står klart att kultur från öst är att föredra. Bulls presstjänst, Alga-Bonnier och Press & Publicity pekas ut som syndabocker för kulturfaran. Här pratas det också om att Bulls mål är ”att amerikanisera pressen” samt att de sprider ”andefattiga tecknade amerikanska serier”.⁵³ I övrigt konstateras det också att mer amerikanska ”gangsterserier” och underhållig litteratur nu är på ingång till Sverige ”medan nyttiga varor stoppas”, bla via Steinsvik, samt att USA producerar allt mer ”svensk söndagsläsning”.⁵⁴ Att en stor del av kritiken mot den amerikanska kulturen och serierna under 1940-talet förekommer i den starkt vänsterorienterade och socialistiska *Norrskensflamman* kan ses som naturligt här i ett ”väst kontra öst-kulturperspektiv”. Någon egentlig skillnad i tonen kring serier i de resterande dagstidningarna är svår att skönja.

2.3. Konkurrentkriget 1945-1949

Det rapporteras i samtliga dagstidningar om det, i flera år ihållande, konkurrentkriget mellan direktörerna Bjarne Steinsvik (Bulls Presstjänst) och Armas Morby (Press & Publicity), d.v.s. de personer som senare blir några av huvudmålen för seriekritiken under 1950-talet.⁵⁵ Rivaliteten resulterade bl a i att båda direktörerna riktade allvarliga anklagelser mot varandra om bl a ärekränkning, allvarliga beskyllningar, förfalsknings- och förtalskampanjer, högförräderi, spioneri och bedrägeri.⁵⁶ Rättsprocesserna följdes även flitigt av dagstidningarna under flera år och Morby dömdes även till några månaders fängelse för ärekränkning av

50Expressen. 1948-12-27.

51Expressen. 1948-01-07.

52Expressen. 1949-02-13, 1949-06-04, Svenska Dagbladet. 1949-03-23, 1949-06-03.

53Norrskensflamman. 1949-02-12, Norrskensflamman. 1949-04-25.

54Norrskensflamman. 1949-02-12.

55Enocson, 2017.

56Enocson, 2017, s. 64, Dagens Nyheter. 1945-01-11, Expressen. 1945-01-10.

Steinsvik (m fl).⁵⁷ Mycket spekulationer överlag förekom också i dagstidningarna kring Steinsviks (och Bulls Press) tyska förbindelser samt eventuella spionage för Tysklands räkning under kriget.⁵⁸ Steinsvik och Bulls uppmålades t ex som ”medverkande i den tyska propagandan”. Här avsågs bl a en samling telegram, som ansågs vara typiska tyska propagandatelegram (enligt signaturen SNP i *Expressen*), från Berlin som utredigerades på Bulls redaktion för att senare sändas till de svenska nyhetstidningarna.⁵⁹ Steinsvik blev så småningom friad från spionerianklagelserna men alla var dock inte beredda att släppa det helt.⁶⁰ I en artikel från 1949 kallades t ex Steinsvik för ”den fanatiska norske Hitlerbeundraren” och artikeln behandlade i huvudsak Bulls kontakt med Hitlerregimen och det påstådda spridandet av nazistisk propaganda samt att Steinsvik stog ”på mycket god fot med” spionen Rudolf Flecks arbetsgivare. Att Bulls fick fortsätta att sprida ”andefattiga tecknade amerikanska serier” trots sitt förflutna sågs i artikeln också som märkligt (men mer argument om serier förekom inte i sammanhanget).⁶¹ Med tanke på allvaret i dessa händelser är det intressant att detta inte kopplades ihop med, eller färgade av sig på, synen på serier mer än någon enstaka artikel (och då främst i *Norrskensflamman* som, på grund av politisk hållning, var mer seriekritisk än andra tidningar). Ett centralt tema i debatten kring serier är som bekant moral och här visades (åtminstone tillfälligt) prov på omoral hos de som spred serierna vilket seriekritikerna med fördel hade kunnat använda i svartmålande syfte. Negativa argument rörande Morbys och Steinsviks koppling till seriemediet är dock till stor del frånvarande under 1940-talet (även om några få fall förekommer). Intressant här är främst att både Steinsvik och Morby under 1950-talet ofta framställs som giriga profitörer och folkdjävlar som fördärvar den svenska ungdomen genom att dränka den i undermålig, fördummande och omoralisk läsning medan sådana argument ytterst sällan förekommer under 1940-talet trots dessa händelser.⁶² Istället är perspektivet dagstidningarna intar mestadels ekonomiskt och bilden som förmedlas är av två ambitiösa och aktade företagsmän, trots spionerianklagelserna mot Steinsvik och åtalen mot Morby.⁶³ Först framåt slutet av 1940-talet publiceras några artiklar med den typen av syndabocksretorik man normalt sett associerar

57Aftonbladet. 1945-01-10, 1945-05-12, 1946-01-23, 1946-03-30, 1946-04-17, 1946-07-19, Dagens Nyheter. 1945-01-20, 1945-05-12, 1946-01-23, 1946-04-18, Svenska Dagbladet. 1946-01-23, 1946-10-24.

58Aftonbladet. 1945-01-10.

59Expressen. 1945-01-10.

60Aftonbladet. 1947-01-08, Dagens Nyheter. 1947-01-05.

61Norrskensflamman. 1949-02-12.

62Arnberg, 2013, s. 128. Enocson, 2017.

63Norrskensflamman. 1949-02-12.

med folkdjävlar vilket också ligger i linje med att det är då seriemagasinen börjar öka.⁶⁴

2.4. I jämförelse med 1950-talets seriedebatt

Direkta argument om att serierna förstör fantasin (då man kan se allt som händer) har inte återfunnits även om det ibland inte går att utesluta att det är underförstått i dikotomin mellan berättande bilder kontra rena textmassor. Även argument om att pengar går till serier (och serieförlagen) istället för böcker (och bokförlag) saknas, men här kan detta vara underförstått i den mer onyanserade/abstrakta kritiken, vilket det även under 1940-talet finns gott om, i synnerhet då kritiken mot att barn och unga ägnar sig åt fördummande läsning förekommer konstant. Positiva argument rörande serierna förekommer också under 1940-talet och t ex argumentet om inkörsport till riktig läsning förekommer flera gånger. Det besläktade argumentet att serierna kan utnyttjas i pedagogiskt syfte har dock inte påträffats mer än en gång men här bör man ha i åtanke att några lärartidningar ej har undersökts (vilka hade kunnat ge annat resultat).⁶⁵ Det argument som under 1950-talet ibland användes för att ta serierna i försvar, d.v.s. att seriekritiken var antiamerikansk, har inte påträffats även om det står klart att en stor del av 1940-talets kritik faktiskt kommer från vänsterkanten och är väl synlig i *Norrskensflamman* (som har den mest vänsterinriktade hållningen av de fem dagstidningarna), och som ofta kritiserade amerikansk kommersialiserad populärkultur. Ett avdramatiserande argument som förekommer men som står utanför listningen är även påståendet om att med ungdomen är det alltid dåligt, åtminstone enligt dem äldre.⁶⁶

Någon egentlig polemisk debatt angående serierna förekommer inte under 1940-talet. Istället står det klart att sådan debatt snarare hör 1950-talet till då flera av de nämnda argumenten kunde följas av varandra i olika ordväxlingar som kunde pågå i veckor, något som inte påträffats här.⁶⁷ Tidningarnas attityd till serier tycks inte heller variera mycket förutom den hårdare tonen mot amerikansk kultur i *Norrskensflamman*. Några tydliga exempel på ”mediarepresentationer” (att media antas förstärka debattens intensitet) har inte heller hittats i artiklar med anknytning till serierna. Rubriker med högt moraliskt tonläge, artiklar med skräckexempel på hur farliga/dåliga serier förekommer mycket sällan och hör snarare till

⁶⁴Enocson, 2017, s. 17.

⁶⁵Expressen. 1945-12-11.

⁶⁶Svenska Dagbladet. 1942-02-25.

⁶⁷Enocson, 2017.

1950-talets början.⁶⁸ Stora skillnader finns också i artikelfrekvensen, d.v.s. hur ofta artiklar med argument om serier förekom i dagstidningarna. Några frekvent återkommande kritiker eller försvarare av tecknade serier har inte heller kunnat hittas, till skillnad från 1950-talet som hade många återkommande och starka personligheter i anknytning till debatten.⁶⁹

Visserligen förekommer både Morby och Steinsvik ofta i dagspressen under 1940-talet men det är främst Steinsvik som blir måltavla för seriekritiken, och då framåt slutet av decenniet (även om det ska tillstrykas att inte bara Bulls presstjänst utan även Alga-Bonnier och Press & Publicity kritiserades).⁷⁰ I övrigt bör det också noteras att mängden serierelaterade artiklar/debattinlägg som hittats på 1940-talet inte är i närheten av den stora mängd artiklar/debattinlägg som påträffades i anslutning till 1950-talet och i ”1950-talets seriedebatt” vilket tyder på serier inte var en så stor fråga än.⁷¹ Något överraskande är dock det faktum att det eftersöks korståg mot serier redan så tidigt som år 1940.⁷² Först framåt 1950-talet förekom ett sådant då en mängd kvinnoorganisationer slöt upp i ett korståg mot serierna och då mot seriemagasinens explosionsartade intåg på marknaden (vilket innebar en avvikelse från det tidigare populärkulturutbudet för barn och ungdom).⁷³

2.5 Sammanfattning

Det går här att notera att majoriteten av de negativa argument och tongångar som har antagits som karaktäristiska och specifika för 1950-talets seriedebatt återfinns under 1940-talet. Även många av de argument som är mer positiva till serier och seriemediet förekommer under 1940-talet i svenska dagstidningar. Detta medför att man inte bör se dessa argument enbart som karaktäristiska och tidsspecifika för 1950-talet. Debatt rörande barn och ungdoms populärkulturkonsumtion kan med andra ord sägas vara en ständigt pågående förhandling om sociala och kulturella värderingar mellan olika instanser och grupperingar men som ibland kan bli mer intensiv då olika fenomen, tankeströmningar och händelser kan bidra.

Argumenten är dock till största del likartade även om det moraliska tonläget kan variera. Med tanke på detta är det dock intressant att händelserna kring Morby och Steinsvik, i princip inte användes i seriekritiken under 1940-talet.

68Enocson, 2017, s. 37-38.

69Enocson, 2017, s. 64-67.

70Norrskensflamman. 1949-02-12, Norrskensflamman. 1949-04-25.

71Enocson, 2017.

72Svenska Dagbladet. 1940-09-27.

73Arnberg, s. 2013, s. 102-103, 131-132, Knutsson, 1987, s. 137-139, Dahllöf, 1994, s. 20

3. Käll- och litteraturförteckning:

Böcker och artiklar:

Andersson, Håkan, Andersson, Per A. J., Berglind, Helene, Fels, Thomas, Siverbo, Olof & Tegebjer, Mikael, Seriemagasin och långkalsonger, Bild & bubbla., 1996:5/6, s. 28-41, 1996

Arnberg, Klara, Serietidningspaniken 1952-1956, Moralpanik och lågkultur : genus- och mediehistoriska analyser 1900-2012., s. [95] - 132, 2013

Björkman Kurt, Janson, Valter G., Nilsson Lars, Ringkrans, Bengt, Armas Morby 50 år. AB Rotopress, Stockholm, 1959.

Cohen, Stanley, Folk Devils and Moral Panics [Elektronisk resurs], Routledge, 2011

Critcher, Chas, Moral Panics and Media History, Moral panics, social fears, and the media: historical perspectives, Routledge, New York, 2013

Dahllöf, Olle, De ville lyncha oss!: om 1950-talets svenska seriedebatt, Bild & bubbla., 1994:2, s. 30-35, 1994

Drotner, Kirsten (1999): Dangerous Media? Panic Discourses and Dilemmas of Modernity , Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education, 35:3, 593-619

Enocson, Johan, 1950-talets seriedebatt, magisteruppsats, institutionen för idé och samhällsstudier, Umeå Universitet, 2017

Frick, Erling, Tecknade serier i undervisningen, 1. uppl., Liber Läromedel, Malmö, 1977

Granberg, Ulf, Svensk seriehistoria: andra boken från Svenskt seriearkiv. Huvudtema: 60-talet - då serier blir kultur, Seriefrämjandet, Malmö, 2016

Goode, Erich & Ben-Yehuda, Nachman, *Moral panics: the social construction of deviance*, Blackwell, Cambridge, Mass., 1994

Gustafsson, Tommy & Arnberg, Klara, 'Moralpanik som analytiskt verktyg i mediehistorisk forskning', *Moralpanik och lågkultur : genus- och mediehistoriska analyser 1900-2012.*, s. [11]-40, 2013

Kauranen, Ralf, *Seriedebatt i 1950-talets Finland: en studie i barndom, media och reglering*, Åbo Akademis förlag, Diss. Åbo Akademi, Åbo, 2008

Knutsson, Magnus, Carlsson, Ulla (red.) Seriemagasinet mot barnboken: en moralpanik ur kultursociologiskt perspektiv, *Forskning om populärkultur: en antologi från NORDICOM-Sverige*, Nordiska dokumentationscentralen för masskommunikationsforskning (NORDICOM), Göteborg, 1987

Lent, John A. (red.), *Pulp demons: international dimensions of the postwar anti-comics campaign*, Fairleigh Dickinson University Press, Madison, N.J., 1999

Magnusson, Helena, *Berättande bilder: svenska tecknade serier för barn*, Makadam, Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2005, Göteborg, 2005

Nehlmark, Stellan & Larsson, Anna (red.), *Oops! Skämt och allvar-: -med de aderton i Svenska Serieakademin!*, Tre Böcker, [Göteborg], 2015

Storn, Thomas (red.), *Svensk seriehistoria: första boken från Svenskt seriearkiv. Huvudtema: Serietidningarnas framväxt*, Seriefrämjandet, Åkarp, 2005

Strandgaard Jensen, Helle, Nobody Panicked! The fifties' debate on children's comic consumption, *Situating child consumption: rethinking values and notions of children, childhood and consumption*, Nordic Academic Press, Lund, 2012

Strömberg, Fredrik, *Swedish comics history*, [Ny utg.], The Swedish Comics association

(Seriefrämjandet), Malmö, 2010

Svenska dagstidningar:

Aftonbladet. 1940-1949

Dagens Nyheter. 1940-1949

Expressen. 1940-1949

Norrskensflamman. 1940-1949

Svenska Dagbladet. 1940-1949

Internetkällor:

Seriewikin. Kronologisk lista över svenska serietidningar (hämtad 2018-05-22)

[https://seriewikin.serieframjandet.se/index.php/Kronologisk_lista_%C3%B6ver_svenska_serietidningar_\(full\)](https://seriewikin.serieframjandet.se/index.php/Kronologisk_lista_%C3%B6ver_svenska_serietidningar_(full))